

נדודים

אריק בוקובזה
במוזיאון היהודי באמסטרדם

לתחושת שייכות ואחידות, היו עבורו תחפוש, בגד שלא בהכרח מעיד על תחושת שייכותו למקום. או במילותיו שלו: הוא אמנם לבש מדים אך לא הרגיש חייל. עם תחושות אמביוולנטיות של שייכות מזדהה האספן צלי קירצנר. קירצנר כילד שנולד וגדל בקורסאו, הרגיש יוצא דופן בין ילדי כיתתו לא רק בשל צבע עורו אלא גם בשל דתו. הוריו ממוצא בלרוסי הגיעו לאי בשל דחק כלכלי והיו חלק מהקהילה היהודית במקום. כשהתבגר הגשים חלום ועבר להתגורר בארה"ב משם עבר להולנד והקים בה משפחה. רצח בני רוב בני משפחתו שנותרו בבלרוס, במהלך מלחמת עולם שנייה והקשר הרגשי העמוק שלו לישראל בשל יהדותו הופכו את הזהות והשייכות שלו לארץ בה הוא מתגורר, להולנד, למורכבת ומלאה בסתירות, מורכבות אותה הוא מזהה בעבודת האמן. המשורר, הרופא והפילוסוף הידוע רבי יהודה הלוי בן המאה ה-11, יליד ספרד, היטיב לתאר תחושה חצויה זו בשיר "ליבי במזרח, במילים: "לְבִי בְּמִזְרָח וְאֶנְכִי בְּסוֹף מַעֲרָב". רבי יהודה לוי שחי בספרד תחת שלטון מוסלמי, בזמנים בהם ירושלים היתה תחת שלטון נוצרי מבטא את געגועיו לירושלים ואת רצונו לבקר בה. בשורות אלה הוא מתאר את הקושי לממש כמיהה זו. כמו המשורר כך גם האספן והאמן ליבם וגופם חצויים. קירצנר המתגורר במערב, בהולנד וליבו נתון בחלקו למזרח, לישראל. בוקובזה לעומתו נמצא במזרח, בישראל, אך ליבו בחלקו נתון למערב, רק המערב במקרה זה הוא לא רק אירופה אלא גם טוניסיה. גם זה וגם זה מוצאים ביטוי לגעגועיהם בעבודת האמנות. הגעגועים לירושלים שהיו ועדיין משותפים לשלושת הדתות הגדולות הביאו תיירים ועולי רגל במשך מאות השנים לעיר. רבים מהם רכשו מזכרות או עבודות יד שנחשבו לאוריינטליות. תעשיית המזכרות קבלה דחיפה גדולה עם ייסוד בצלאל, בית הספר לאמנות עברית ולמלאכת מחשבת, לפני כמאה שנה בירושלים. במחלקות לאמנות יפה עסקו בציור ובפיסול, בעיקר אמנים ממוצא אירופאי, ואילו אמנים יוצאי ארצות ערב ואפריקה, עסקו באומנות, במלאכת יד, במה שנחשב לעיסוק נחות. הם עיצבו ויצרו חפצים שיועדו לתיירים. האמן הופך על פניו את הסדר: הוא האמן ממוצא מזרחי מצייר בשמן ואקריליק את המזרח האקזוטי, את הקלישאות שהומצאו על המזרח על ידי המערב והפכו לסמלים של הארץ המובטחת גם בעיני המתגוררים בה. עתה, אותה עין מופתעת, זו אשר כבר גילתה את הביקורת החדה, את הקונפליקטים המורכבים, את העושר וההומור שבעבודות, הולכת ונעשית מפויסת. עתה, כשהעין שבעה מלראות, האמן, האספן ואנחנו, הצופים הופכים לשותפים למסע, לסיפורי החיים ולחלומות. בוקובזה יצר עבור עצמו ועבורנו נוף סיפורי הניזון גם ממשאלות לב וגעגועים, נוף נאיבי מיוחל בו גם אנחנו יכולים למצוא נחמה.

אוצרת: רונית עדן

בתחילה העין קולטת את מה שהיא מכירה, את החיילים במדים ואת המיבנה המזרחי הטיפוסי. לאט לאט העין מופתעת מההיפוכים והסתירות המתגלים: החיילים לבושים במדים שההדפסים עליהם מעלים ספק לגבי זהות המדים והמבנה המזרחי שנמכר כמזכרת מארץ הקודש מנוכס כאן על ידי ייצור כילאיים המקיים יישות חדשה. צבעוניות עזה ומושכת, צורות גיאומטריות החוזרות על עצמן ואורנומנטיקה פרחונית שופעת מתארגנים לנוף חלומי. מה שנראה במבט ראשון כיצירה נאיבית, צבעונית ותמימה מתברר כלהטוט והטעייה. מבט עמוק יותר מגלה כי השפע הוויזואלי טומן סצנות אירוניות מלוות בביקורת. בין שלל הפרטים צצה ועולה ביקורת על שובניזם, על דתיות קנאית, על לאומנות ומיליטריזם, על קולוניאליזם והומופוביה, אף אחד לא נותר מחוץ למיפוי החדש של בוקובזה. גיבורים ודמויות מיתולוגיות לצד בני משפחה וקרובים, מקומות קדושים לצד בתי מגורים, חומרי תעמולה ואיקונוגרפיה. כולם מצוירים בהפשטה סטראוטיפית מתובלת בהומור: לכל הגברים יש שפמים ולמבנים מהמזרח יש כיפה. היופי וההומור בהם מיוצגים הסטריאוטיפים מאפשר להגחיק ולבקר את השטחיות שבהם. בוקובזה מצייר נוף בדיוני בו מופיעים עצים עמוסי פרי בינות גבעות מתעגלות. בנופים מומצאים אלה הוא שותל דמויות הלקוחות מציולומים או ציורים ידועים, גיבורים מסיפורי התנ"ך וגיבורי תרבות בכלל, הקשורים למיתוסים ותולדות המדינה. מכל אלה ועוד הוא רוקח ומייצר סובנירים אירוניים המממשים את הפנטזיה האוריינליסטית של המזרח בעיני המערב. לנרטיבים ידועים כמו הגירוש מגן עדן האמן מצייע התפתחויות משלו: אחרי הגירוש מגן עדן, גירוש ספרד וגירושים אחרים, הגירוש הבא יהיה אולי לפלנטה אחרת. בעבודת האמנות שלו הוא בוחן יחסי כוחות בין המזרח למערב, יחסי שולט נשלט, יחסים בין שני המינים, בין היהודי לערבי ובין המבוגר לילד. הוא מטשטש בציוריו גבולות מוכרים המפרידים בין הכוחות ויוצר מאזן כוחות חדש. אחד הנושאים המרכזיים בעבודה של בוקובזה הוא סטריאוטיפים הקשורים בכינון הזהות הישראלית, נושא הקשור ישירות לאמביוולנטיות שלו בקשר עם ישראל. בוקובזה עלה לישראל בגיל שש, נולד בפריס (1963) להורים ממוצא טוניסאי. המעבר מהבירה האירופאית הקרה לארץ חמה, וההבדלים הגדולים בין המנהגים, האנשים והשפות חרוטים בזיכרונו. הזיכרונות קשורים גם לבגדים יוצאי הדופן בהם הולבש כשהלך לבית הספר היסודי בישראל, חליפת מלחים וברט, כששאר הילדים הגיעו לבושים במכנסיים קצרים וחולצות קלות. עם התבגרותו הבגדים אשר בחר ללבוש ולאחר מכן לצייר היו דרך לסמן עצמו כ"אחר" בסביבתו והפכו למוטיב מרכזי בעבודתו. כמו נערים ונערות בני גילו בישראל, נעשה בן לילה חייל. המדים, מקור לגאווה, מקור

